M. 3704

Husbygge. Knut-timring och Skiftesverk.

Upptecknat av Emil Jönsson
Norrum pr. Hornsborg. (Född 1861.
Svar på frågelista II. (Etnol. undersökn.)

Timmermän och hjälpfolk. De som sysslade med husbygge kallades i Sunnerbo härad för "timmermän" och i Luggude härad för "tömmermän". Byggmästare var huvudsakligast murare lät titulera sig i Luggude härad, men deremot kallades snickare och timmermännen för byggmästare i Sunnerbo härad i Småland.

Hela boningshus av stockar har aldrig brukats i Luggude härad på de senaste 250 åren, och troligen inte i hela Malmöhus län mer än på Ringe hed. Men bålastugor till själva dagligstugan i boningshuset förekom temligen allmänt även i Skånska bondgårdar före 1800 talets början.

Derför det här, som nu kommer att berättas, huvudsakligen angår Sunnerbo härad i första hand, ty der har stockhusbygget alltid begagnats, och begagnas ännu, fastän på ett helt annat sätt än fordom.

Det berodde mycket på råd och tillfälle, huru många timmermän det användes till ett husbygge. Var det ett stort hus och med två våningar, så behöfdes en timmerman vid var knut, och två på var sida, det blev 8 man, och då kunde de, om stockarne förut voro "skrädade" och barkade, uppföra ett hus, utom taktäckningen, d. v. s. väggar yttre och inre, samt gavlar och taksto, på fyra a fem veckor. Men skulle det vara fullt färdigt, med fönster, dörrar, golf och

loft, med boningsrum även på andra vån-
-en, så kunde det med taktäckningen och allt,
dröja dubbelt så länge, och då skulle ändå
fönster och dörrar vara färdiggjorda om vin-
-tern förut. Hlan var det ett mindre hus,
så kunde två timmermän, varav den ene
vid knuten och den andre vid sidan, hjelp-
-tes åt att lyfta opp stocken, samt förflytta
sig till motstående gavelknut, och till och
med endast en timmerman, men då måste
denne ha, antingen någon 14 a 15 års pojke
eller en kvinna till hjelp att lyfta och kvar-
-hålla stockarne, medan han märkte till hak-
-et och naglarne. Pojkar om 10 a 12 år kunde
endast bära opp mossa, samt taktäckor på
ställningen, ifall det skulle vara sticketak,
men spika kunde de inte, ty de med kniv
fläckte stickorna, som i den tiden begagna-
des, skulle spikas fast i klämme av långa
raftar som lades utan på dem och spikades
med hemsmidda fyratums spik. Det är ju
tydligt, att om arbetsstyrkan var ringa, så
varade arbetet så mycket längre, och en
hel sommar kunde gå om till ett husbygge.
Arbetsbyte förekom aldrig, i heller arbete
mot traktering förekom vid husbygge i Sunnerbo
härad, men var deremot mycket vanligt i
Luggude härad. Der byttе de arbete så, att de
som fingo hjelp till bygge på höstsommaren,
hjelpte de andre att höska grödan vid behov hos
de grannar eller slägtingar, som tjenstgjort vid
bygget. Vid uppresning av ett hus, s.k. takdagsöl
eller "rajsegille" hjälpte alltid slägtingar och
grannar i Luggude härad. Här, i Sunnerbo

brukas att byfolket buro mat av allehanda sorter, till det stället, der de hade byggefolk, under hela tiden bygget varade, men i Luggude härad bars mat endast den dagen "kapsegillet" försiggick. Maten bestod av, antingen korngryns- eller risgrynsvälling eller ärt-soppa.

Löneförhållanden voro i den tiden ej stora. Så vid 1855 fick en grovarbetare i Sunnerbo härad 12 skilling om dagen och födan, men en timmerman fick 24 skilling om dagen och födan, ty det räknades verktygs-slitning. Aldrig hade snickarne visst för vart fönster eller dörr, så vida de skulle bygga hela huset, utan då hade de antingen dagspeng eller en summa ett för allt. År 1890 kostade ett boningshus 20 alnar långt 12 alnar bredt, till snickaren i ett för allt snickare-arbetet, 400 kronor och maten till arbetarne. I detta hus, med 2 våningar, med 6 rum nere i och 3 rum oppe, och med 2 frontspetsar, ett av de större allmogehusen. Vanligaste storleken är 16 a 18 alnar långt och 9 a 10 alnar bredt. Vanligaste inredningen, en stor stuga på den ena gaveln och hela husets bredd, en kammare på den andra gaveln, samt förstuga och kök mitt emot varandra på mitt-partiet. Något särskildt slags mat eller dricka ingick ej i kosthållet, utan vanlig bönders mathållning, samt logi.

Byggmästare och lejda arbetare. I Sunnerbo härad var det nog gänska allmänt, att allmoge-bönderna kunde röstarvtigt timra hus, men som det ansågs för mycket arbete för bonden ensam, så brukades alltid ändå, lejda yrkesmän att utföra det onesta arbetet, så

vida inte fattigdom och små omständigheter drev ägaren att vara sin egen byggmästare. Sådana yrkes-byggmästare fanns i vare socken. Vanligen var det fadren som hade sina söner eller andra släktingar med sig som arbetare. Yrkes-timmermännen hade vanligen en viss summa för fullbordat bygge, antingen med eller utan kost, men dogi måste tillhandahållas om ej närheten till timmermännens hem gjorde det onödigt. Särskilt berömda timmermän, voro en slägt i Göteryds socken som kallades Hulta-Herana och en slägt i Väsby socken som hette Jöns Rasmusson och söner, för den mängd av hus de uppförde. Ordet byggmästare betyder i Sunnerbo härad, ovillkorligen endast "byggnads-snickaren", men muraren är "murmästare". I Luggude härad är det muraren som är "byggmästare" och snickaren "byggnads-snickare."

Specialist var timmermannen på timring och allt snickeri, utom fina mönlery, och utförde aldrig murari-arbete.

Proportions-regler. Storleken, planen, formen och utseendet på en byggnad bestämdes genom mätning och modell av en liknande byggnad som av den byggande befunnits omtyckt att efterlikna i uppförande. En sten under vart hörn, der matjorden grävts undan, en och annan på andra ställen under syllen, och fullsattes sen byggnaden uppförts var grunden. Af ålder hade man ju vissa mått, på bredden såsom 9 a 10 högst 12 alnar, men på längden mera olika, dock vanligen ej över 20 alnar i Sunnerbo, men i Luggude var visser

-ligen bredden högst 10 alnar i de gamles bo-
-ningshus, men längden ända till 50 a 60 alnar.
Planritning utlades i naturlig storlek på mar-
-ken. Man utgick inte från något bestämt an-
-tal stock-varv i väggarne, ty det kunde bli fler
eller färre, eftersom stockarne voro bredare eller
smalare. Men vägghöjden gjordes så, att minst
3½ och och högst 4¼ aln var mellan golf och
undersidan på bjälkarne i timmerhusen.
Men ett överskott på en aln opp om bjälk-
-laget, med väggarne, för bättre utrymme
på loftet, förekom oftast, så att väggarne på
timmerhusen, utanpå blev 5 alnar och der-
-över. Takvinkeln och röstets höjd bestäm-
-des genom utslag på marken. På bonings-
-hus skulle det vara antingen sticketak eller
jord-tak, och då gjordes trubbig vinkel, men
skulle det vara ladugårds-hus, gjordes vinkeln
rät eller något spetsig, för halmtaket skulle
stå sig längre, och så liten kunskap hade tim-
-mer-männen i matematiken, att alla i Sun-
-nerbo som jag talat med, vilja påstå, att den
trubbiga vinkeln är under rät vinkel, och att
den spetsige vinkeln är över rät vinkel.
Man kan ju förstå att de mena den spetsige
vinkeln på takstolen, reser högre opp än den
räte vinkeln och tvärt om. Stockarne i
det trekantiga gavelfältet, bestodo ju på intet
visst antal, utan på bredden av stockarne.
I alla de gamle husen gjordes en timmer-
-gavel inne i huset, rätt opp efter der dagli-
-stugan nådde der nere, och gästens-skorsten-
-en stöttade oftast opp till denna mittel tim-
-mer-gavel. Men var det frontspets blev det om

den var "genomgående", 4 timmergavlar i huset. Tid för husbygge. Så fort väderleken blev tjenlig på vårsidan, ibland i april och fortsattes tills det blefve färdigt. Var det ett litet hus, 9 alnar bredt och 16 alnar långt och endast ett par man, så kunde det dröja i mer än 2 månader eller lika länge som 8 man om ett stort hus om 20 alnars längd, 2 våningar med "genomgående" frontspets. Man måste besinna, att inga färdiga fabriks-varor, såsom spontade bräder, fönster och dörr-fodringar, golvlistor, utan allt skulle göras för hand. Om än dörrar och fönster voro gjorda om vintern förut, och stockarne skrädde färdiga och barkade i skogen, innan de kördes hem, så de ofantligt många borrhål, nag-lar, dymlingar, förutom själva knut-samman-huggningen, var ett drygt göra. I allmänhet var inte arbetsstyrkan 8 man vid ett bygge, mer än under tiden timmerväggarne och de 4 gavlarne i ett "frontspetshus" inlades. Ett varv att timra, betydde ej endast ytter-ringen av stock-arne, utan rums-väggarne inne i huset skul-le ju läggas med "knut-skall" ut om väggen liksom hörn-knutarne. Två män kunde på ett litet (15 x 9 alnars) hus ej medhinna med mer än ett varv om dagen, och lägga ansse dermellan. De 8 männen kunde ej heller hinna med mer än ett varv om dagen, ty der blefve många fler innerväggar som skulle läggas i ytterväggarne.

Arbetstid och beteende under arbetstiden.

Arbetet begynte kl. 5 om morgonen och fortgick till kl. 8 om qvällen, med uppehåll, en halv timme för frukost 8-½9 och en timme för mid-

dag 12-1, en halv timme för middag, kl. 4-½5, således 10 timmars arbetsdag. För att skydda byxor och väst, hade några timmermän "förskin" av kalv-skin, men oftast togo de av sig rocken och arbetade i väst och byxor, med en smal ficka på utsidan av låret, der en hoplägg-bar tumstock, 24 tumsalnen hade sin plats jemte en blyerts, som också snickarne själva fabricerat. I regnväder ville inte timmermännen gerna arbeta, utan då "kvartade" de, eller om det såg ut att bli långvarigt, så slutades opp med arbetet den dagen. Vila förekom endast om måltiderna undanstökats innan klockslaget som var bestämt utgått, d.v.s. om middags-målet åts på en halv timme, så lefvo en halv timme till kl. 1 att vila sig på. Att det pratades under arbetet var ju givet, i synnerhet om de olika timmermännen voro s.k. "själv-ständiga", men om det voro några arbetare som stod under sin mästares kommando, så kunde hända de lefvo tillrätta-visade, ifall de pratade så att de försummade arbetet. Det kunde också bero på huru många supar det vankades vid måltiderna, för dem det älskade, ävensom gamla eller unga människor. Jag hörde yngre timmermän sjunga, när de slogo med klubban på stocken: "Bellman drager i striden, Med elvahundrade man, Slå bra uppå träleiten, Så fortare sjunker han". Skämt om att lura barn hemta obefintliga redskap hörde jag aldrig utan av slaktare då de skickade bort barn till nabogården, att hämta eller låna "kumpedrag", men om dåligt slipade, eller skämda, slöa, yxor, sades att de

blevo "pås-häftade". Olika knutars till-
-lämpning. Man bygger ännu i dag hus med
knutat timmer i fähus och stall, men aldrig i
boningshus numera. Jag menar utstående
knutar, men slåta hörn-knutar förekomma i
boningshus och göras väggarna då av sågade
plankor. Bruket att knuta timret i boningshus
så att "skallarne" stodo ut om hörnen har säker-
-ligen upphört omkring 1870. Jag har sett att
"skallarne" sågats av på många av de gamla bo-
-ningshusens hörnknutar, ja även sidoknutarne.
Man har bibehållit metoden i fähusen, ty tim-
-merväggar äro varmare än bräd väggar.
Man har upphört med knutmetoden för timret
sättes på ända. Alltid har man använt olika
timringsmetoder i olika hus. I sådana hus
som behöfvas vara varma gjorde man sig
mer vinn om timringen, än i "kallhus".
Dessa metoder ha olika namn såsom:
Kors-knut, Lax-korsknut, Laxa-knut, Lax-fjädr-
-knut, Slät-kors-knut, Filubbe-Knut och andra.
Man känner ej till om någon viss byggnads-
-metod kommit från annan ort, ej heller att det
införts av viss person. Korsknut:
Hak skäres med sågen (men höggs också med tumyxa) så djupt som den andre stockens tjocklek,
(Alla stockarne till ett hus, skrädas lika tjocka)
och så långt i från ändan som skallens längd.
Djupheten göres efter godtycke och "klacken" hugges
ut med skarvyxan. Nästa stock (som skall ligga tvärs
över) skäres ett alldeles liknande hak, och tages så
djupt att inte det bottnar fullkomligt, utan
¼ eller ⅜ tum mellanrum emellan "halsarne", då
stockarne ligga på varandra. Detta mellanrum

för att timren ska kunna sjunka samman.
Stockarne i syll- eller fotkransen göres släta
och räka på undersidan, men sedermera
göres varje stock, med en hålig ränna under-
till, som kallades "lönnan", "mossen". Denna
lönnan göres med stick-yxan, hugg längs
gående, på sne inåt, först vid ena sidan och sen
motsatt vid den andra. Stocken lades med under-
kanten upp, när lönnandet företogs.
I den stock som förut lagts, borrades med ett
par alnars emellanrum (eller mindre) hål till
de stora naglarne 1 3/4 tum tjocka, av godt, torrt
furuträ. Dessa naglar, eller "dymlingar", slås i
så, att de räcka 5 a 6 a 7 tum opp om. Denna
längd avsedd att intränga i nästa stockvarv.
När stockarna drivas i hop, och det så är ett eller
par tum emellan, läggas mossa, helst vitmossa
lång, ull-liknande. Detta mosslager klämmes
då opp i den urhålkade ränna, "lönnan", så att
mossan kan aldrig falla ut. Det kan hända
om ej lera hårdt packats mossan, att mössen
kunna äta sig in och springa längs i lönnan
inne i väggarne och hålla "Palaver".
Lax-kors-knut. Haket skäres likt föregående
så långt från stockändan, som skallen, men
det ena såg-skäret göres ej så djupt som det an-
dra, och sedan "klacken" huggits bort med skarv-
yxan, så huggas ner på sned vid sidan i haket
och motsvarande huggas i påföljande stock.
Lax-knut. Denna slags knut göres slät i
hörnen, med inga utspringande "skallar" eller
'huvud' och två slags sned på halsarne eller
nockarne. Detta gör att latningen blir sådan
att ej hörnet kan skiljas utåt såsom en hop-

sinkad låda, utan dessa hörn kan endast skiljas genom att avlyfta varv efter varv. Ingen knutning kan tagas sönder utan att avlyfta varven efter varandra.

Lax-fjäder-knut. Denna göres lax-nockarne liksom föregående, men den ena plankan göres 1½ tum tunnare på nocken och en kantfjäder göres medelst ett stångjern uthuggning av en ränna innerst närmast nocken. Denna kantfjäder kommer att passa i en "not" som gjorts i motsvarande plankan, och "fjädern" göres högst ¾ eller ½ tum tjock. Halvlaxfjäder hugges endast en sned-ränna som en snedkant i passar likom ovan.

Slät-kors-knut. Denna göres genom att endast skära ett skär sned sågen, och fläcka av ändbiten liksom när 2 halvor läggas i hop, och borrar en tums dymling igenom. Ingen ut-skalle.

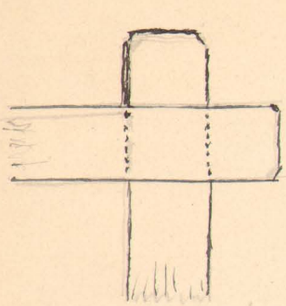
Klubbe-knut. Denna skars haket ½ och i bland ¼ tum smalare än stockarnes tjocklek. Skäret ritades efter ett mått, en flat sticka med handtag. Denna sticka kallades för "Mallen". Med stick-yxan "snittades" hörnen i haken så mycket som beräknades till stockens bredd och motsvarande "snitt" gjordes på ovanstockens hak. Dessa knutar gjordes när timret, stockarne, voro mycket tjocka t. ex 7 a 8 tum.

Halv knäpp sid 14

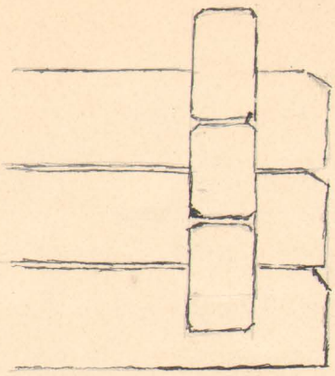
Vanlig tjocklek på timret var 4 a 5 a 6 tum, och stockarne ej jemnbreda utan efter trädets avsmalnande mot toppändan, varföre alternerande lades topp över rotändan och vise versa.

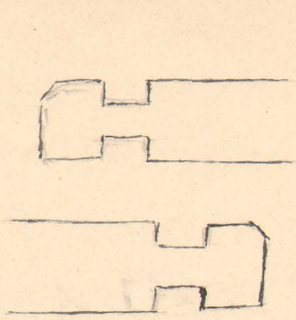
Plats för första upptimringen. Det har icke varit brukligt att uppföra byggnaden på någon annan plats, innan den sattes upp

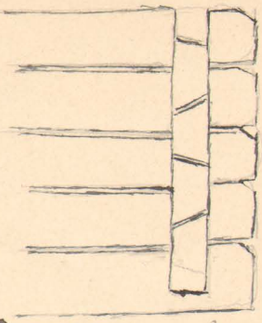
M. 3704

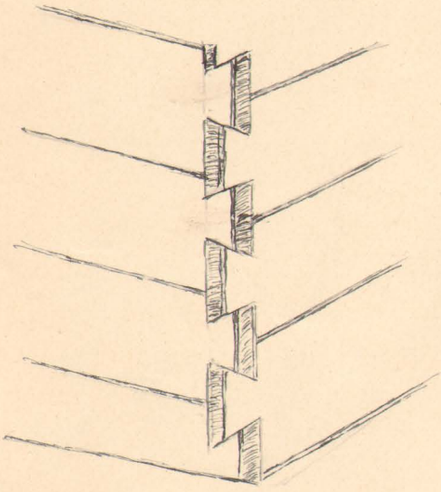
Vanlig korsknut

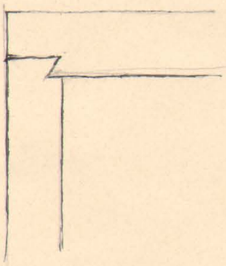

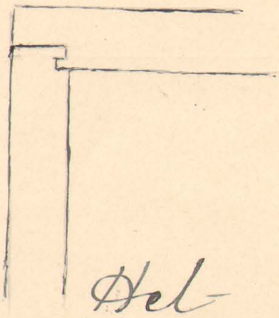
Lax-kors-knut
Skallarne avskurna vid ena sidan för att visa hoplägningen

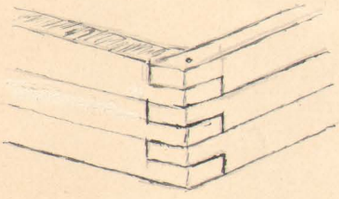
Lax-knut.

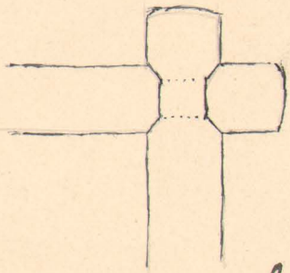
Halv-
Lax-fjäder-knut

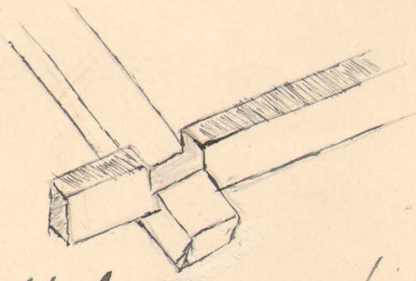
Hel
Lax-fjäder-knut

Slätkors-knut

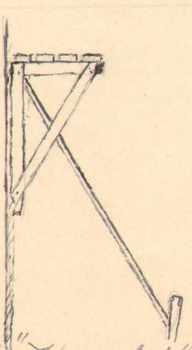

Klubbe-knut

Halv-knäppe-knut

Läs texten sid. 8—10 och 14.

Ställnings-Knekt.

på sin rätte plats. Timret skrädades på båda sidor så, att av vart träd blev en planka eller vägg-stock. Alla plankorna skulle vara lika tjocka, men ej lika breda. Timmerhuggarne beräknade ungefärligen hur mycket som behövdes. Dörr och fönsteröppningarnas uppläggning kunde bero på huru mycket arbetsfolk det var vid bygget, ty hela stockar om 16 a 18 a 20 alnars längd, kunde inte handteras av ett par man, utan der var så många att de kunde, då skars dörr och fönsterhål vackrast när väggen nått så högt att det kunde göras innan "hovsen" på-lades. Men var det endast en eller 2 timmermän, eller kvinfolk till hjelp, så lades på syllen stockar ifrån dörrhålet och till gavel, tills väggen uppnått 1¼ aln från väggens underkant, då märke gjordes till fönster, varefter ej längre stockar lades än mellan fönster och dörr, eller fönster och gavel. Man timrade således med avpassade stocklängder mellan väggöppning och knut i synnerhet då liten arbets-styrka var för handen. Vid rivning av ett stockhus kan man se om det varit många eller få om uppförandet. Sedan några varv timmer på-lagts, måste stå-ställning anordnas. Haket på stocken gjordes, av en van timmerman nere på marken, efter mått, och på marken företogs också "lönningen", och var man nära säker på att knuthaket passade, men det syntes genast om det behövdes någon ändring vid på läggandet. Då måste det lyftas av igen och ändras, och kunde då läggas och hållas på sned över gavel och sidvägg, eller nedläggas på

ställningen. Att hala upp stockarne begag-nades snedstanor, som lägos på kanten av byggnads-ställningen. Stanorna kallades för "gli-bålar" eller "gli-knektar". Mittel-partiet d. v. s. vid bägge sidor om dörren på var sida, kallades i bland för "dörje-macket", i anseende till att det var förenat med mycket besvär, "mack", att knuta in emellanväggs-timret till innerdörrarne med samma.

Det är knappast troligt att just bestämt mått på fönster och dörrars öppning skulle förekom-mit av gammalt, ty i de mindre husen äro de mindre och i de större äro de större och i allmän-het, ju äldre hus, ju mindre fönster och dörrar och i nyare d. v. s. 75 åriga äro fönster och dörrar större. Men när fönsterkarmar och dörrkarmar voro på förhand gjorda så visste ju timmermännen vad de hade att rätta sig efter. Dörrar och fönster i detta hus, som jag bebor, äro ej ändrade i storlek fastän de förnyats vad fönster angår, men dörrarne äro de samme och huset är 79 år gammalt. Fönsterkarmarne äro 2 alnar och 6 tum höga och 1 aln 18 tum breda. Dörrkarmen till förstugan 3 alnar och 15 tum hög och 2 alnar 4 tum bred. Men i den gamla gården (byggd på 1700-talet) som blev dömd till utflyttning till 1854, var dörr-arne inne i huset 2 alnar 15 tum höga och fönster-karmen 1 aln 14 tum i både höjd och bredd.

Höjden beräknades icke efter visst antal stockvarv utan på-lades så många stockar, tills den er-fordrliga karmen kunde insättas.

Gåt-anordning för dörren. I stockändarne på båda sidor om dörren gjordes en 2 tum djup och lika bred "nät", ränna, helst innan "övsa-stocken

lades på, ty ett hål borde borras i "hovsen" mitt över nåten så att "fjädern" kunde gå opp i detta hål och ner i ett hugget grundt hål i stocken. Denne "fjäder" gjordes av starkt trä oftast Ene. "Nåten" uthöggs med ett timmer-stämjern och klubba. Alldeles lika dana "fjädrar" eller "getter" något smindre, sattes i stockändarne på bägge sidor om fönstren. Det kunde också undvikas att hugga ut nåten i ändarne på stockarne om man borrade genom varje stock 6 tum från fönster och dörrhålet och inslog en så lång nagle att han räckte genom ett översta och ner några tum i det undre, samt nådde upp några tum (5 a 6) som ginge upp i nästa stock, och så fortfarande ända till den översta naglen gick opp i "övsen" "hofsen". Sjunkningsmån måste iakttagas, så att alla hål och naglar mätades, att inte timret på något ställe bleve hängande på naglar som bottnade i hålen, och vid knutarne togs en spån under "huvudet" eller "skallen", samt lämnades 1/4 till 3/8 tum tomrum i haken, för det att timret skulle kunna sjunka och de vassa kanterna vid sidan om "lönnan", tryeka sig i underliggande stock. Rund käpp-formig fjäder kunde visserligen användas om den var så tjock att den vidrörde de tre sidorna i "nåten". Alltid gjordes lika dana "fjädrar" eller "getter" i de gamles hus som de nu beskrivna.

Över och underslag. Stocken under dörrarne var ju alltid syllen, tröskelstocken, och under fönstren "kar-stocken". Över dörr och fönster "överslaget", om huset var 2 våningar, men i de flesta fall i envånings-hus lades hofsen omedelbart över fönster och dörrhålen.

Timmerskarvar gjordes på flera vis.
Några genom att halva i hop på kant med ändarne tvärt emot, andra på kant med en tapp som gick i motsvarande not på bägge stock-arne, andra med att halva i hop på sida med ändarne tvärt emot, åter andra med halva på sida och med en tapp som gick i motsvarande not på bägge stockarne, alla med mosslönna emellan och alla s.k. "rakskarvar". De "dymlades med 3/4 tums dymling, eller en tums och gjordes när stocken lagts i knuten och naglats fast och den då inte räckte till dörr eller fönsterhålet

forts. fr. sid 10. Halv-knäppe-knut. Denna slags knut gjordes i synnerhet när timret bestod af endast 6 a 7 tum breda stockar, såsom till mindre hus. Det skars icke hak på undre sidan av stocken, utan den lades i ovanhakit, och så nyckit den då stack opp om den undre gjordes nästa hak jämnt över med överkant på understocken, med mossglugg för sjunkmån och en kvarts tum spån avhöggs på undersidan av skallen.
Man försökte undgå försvagning i väggarne genom att över skarven lägga nästa stock med hel sträckning över skarven liksom när t.ex. muraren lägger hel sten mitt över fogen.
I de flesta tvåningshus förekom några skarvar. Man konstruerade skarvarne olika i "varm-hus" och "kallhus". I de senare gjordes ingen annan skarv än att sätta de tvärt avskurne ändarne stött emot varandra, varpå passades helt trä över sammankomman vid nästa varv. Aldrig förekom något annat drev och tätningsmedel, än mossa, den långa ullliknande vitmossan. Sid-skarv måste den

ena halvan göras i ordning före stockens inläggning i knuten. I "skräphus" dymlades ej alltid om det gjordes skarv, utan timret höllls på sin plats av de stora naglarne i stockarne.
Byggnads-ställningar uppsattes kring hela huset om det var många arbetare och det hela uppfördes på en gång, annars om det endast var 2 eller 3 personer så sattes ställningen omkring den ena halvan, med den ena gaveländan i sender.
Det mest brukliga sättet var, att borra hål i timmer-väggen på flera ställen och insläs starka "spolar", som även borrades i rätt uppstående stolpar och det hela förstärkt med utåtstående sne-stötter. När behov förekom nästa andra hål göras högre oppe på väggen och i rätt upp stående stolparne. Bräder lades på dessa "spolar", som voro så långa att bekvämt stöplats beredes. Det ansågs knappast så pålitligt med påspikade klossar vari borrats hål till spolarne. Ett slags rätvinkligt kryss av bräder spikade på en plank-bit så lång som ställningens bredd och med sne-stöar, kallades "trenet", kunde föras högre och högre, men måste något fästas i nedre kanten för att inte vridas, samt stöttas säkert mot en sten eller påle i marken. På dessa "trenstar" lades så ställnings-bräder. Första ställningen kunde vara trä-bockar, men de kunde inte höjas och vore även rankiga. Man kunde, sedan tvär-bjälkarne inlagts, även lägga bräder på dem och gå innanför väggarne och lägga i kop timret.
Uppfordrings-anordningar. Starka stänger ställdes på långt sned opp och fästades i kanten på ställningen och ett rep om vardera ändan

på stocken. Två man draga der oppe i dessa rep under det samtidigt 2 andra personer förde efter med tillyftor eller starka hemsmidda hö-tjurgor. Det kunde också föras endast med slanor, som sattes i lönnan, men man måste noga akta att inte taget släntte, ty då ryckte det farligt i repen och kunde draga ner männen från ställningen. Således behöfdes 4 man om det var hela och breda stockar. Mindre stockar kunde tagas upp av ett par personer. Namn på stockarnes olika delar. Partiet utanför kinnbenet kallas "huvudet" eller "skallen". Skallens sidor blevo kallade "in-sidan" och ut-sidan, efter stockens läge, samt öfver- och undersidan. Var det tvärt plant horizontelt, kallades det "slät nacke", men snedhugg till lax-kors, kallas undre och öfvre "laxingen" Tillyftningen, som göres för att stocken skall glida ner i haket, kallas att "skava" eller "avskava". Stockens inre del kallas "bål" och hals är den del på vilken haket göres, emellan "bålen" och "huvudet", "skallen". Bålens öfversida kallas "upp-tjanten", "rygging" och underkanten "hål-sidan" Stockens, rännformiga urtagning, kallas "lönningen", "mos-rännan". Första stockvarvet rätenades icke till grunden och borde alls inte vara lagt innan timmermännen anskaffades. Första stockvarvet kallades för "Syll-fot-" "jordvarvet" och deri ingående stockarne "syllar, "fot-trä, eller jord-trä. Att lägga första varvet kallades ofta att "remma ut" eller "dra ut tomt-syllarne". Det första varvet skall läggas helt omkring, förbi dörrarne, der den förste stocken kommer att utgöra tröskel. Äro inte stock-

-arne långa nog, så måste de skarvas väl, dock aldrig i dörrhålen. Finnes tillgång till Ekoe-trä, så är det det bästa, annars de kär-rigaste furustockarne. Någon av ovan näm-da och beskrivna knutningsmetoder tages i anspråk. Stockarne ha gjorts raka och slätade på undersidan, kanten, Lax-stjertade tvärsyllar infällas der tvär-väggar skola göras. Grövre virke än i tjocklek lika med öviga vägg-virket användes icke i första varvet, så vida inte alla golfbalkarne skola inläggas i fot-trän, vilket högst sällan brukas. Det gör alldeles det samma om läng-stockarne, eller gavel-stockarne läggas först. Det kunde bero på om stor skillnad på bredden på läng- och ga-velstockarne fins om det uppstår en öppning under gavelstocken, men då måste en sär-skild avpassad stock, "fyll"- eller "bär"stock, ins läggas, men aldrig höja opp grunden.
Stockarne i första varvet behandlades icke annorlunda än övriga, med undantag av kättningen och slätningen på undersidan, samt i dörr-hålen, der de komme att bli, der gjordes rak jemnlöpande tröskelavsats för dörrkarmen.
Andra knuthak på första stockarne, gjordes inte, än längre opp i huset och åtgärder för att få de första stockarne att ligga fast, behöv-des inte, ty de in-lagda mittel-skilje-vägg-syllarne och knutarne i hörnen höllo stockarne fast. Fortsättningen av timringen går ge-nom att timmermannen utväljer nästa stock, och hugger opp ovans-rännan på undersidan i fall inte alla stockarne på förhand blivit så behandlade, och gör derefter enligt mått på haket, ett hak så

nära passande som möjligt, i bägge ändar, om stocken räcker, antingen på hela sidan eller hela gaveln, men i annat fall, om den ej räcker mer än från hörn till dörr eller fönster, då endast haket vid hörn-knuten. Endast en person arbetar på var knut. Derefter upplyftes stocken och prövas om haken kunna gå i hop och om det behöves "skavä" eller "halsä" något, samt märkes efter naglarne "dymlingarne". Sedan dessa märken och pröfning gjorts tages stocken av och vid-tages de åtgärder som behöfvas, samt borras hål till naglarne, så långt opp att de inte kunna bottna. I syllkransen äro naglarne inslagne och stå opp om så mycket som de skola intränga nu i andra laget. Sedan nödigt "moss-lag" gjordts och sjunkenings-mån, lyftes stocken opp läggas över haket och naglarne, samt slås ner tillsammans då det passas på att lägga mossa emellan innan stockarne tillämma i hop. Sedan nu en stock lagts på, så tages i håll med den andre hörn-stocken, antingen det nu blefve gavel eller sida beroende på om det begynts först med gavel eller sida. Då gjordes haket först färdigt i sist lagda trä, och derav tages mått till motsvarande hak. En van timmerman kan göra sådana hak genom ögna-sikte fort nog, så det passar med obetydlig ändring. Vela knutningen ska ju vara lodrät, men snedhak förändra endast passen på halsning av de olika knut-metoderna.

Verktyg av de gamles tid är det enda som här kommer att beskrivas, ty en mängd av deras, är samma sorts verktyg som ännu i dag av snickare begagnas, men de numera ovanliga eller urmodiga slags verktyg, som man numera sällan får se

skola förekomma till beskrivning och (möjligen) avbildning av några. Sedan trädet i skogen fällts genom att hugga runt om på stammen eller sågat i genom med en såg, liknande nu-varande, men sämre i stålet, så avkvistades och sågades av passande längd; "stolades" d.v.s. gjordes flat på undersidan, en bit vid rotänd-an och lades på stubben med rotändan och på en "bock" med den andra. Nu "snorades" med en på en rull, med handtag, löpande lien lina, som kallades "krit-snoren", derför att den drogs över med krita som hölls, antingen fint-malen, eller ett stycke som hölls i handen. Det finstötta hölls i en skinnlapp och drogs längs snoren, som med spik eller på annat sätt fästats och spändts så hårdt som möjligt. Man lyfte vid mitten på den spända snoren och släppte den, och då uppkom en rät linie av det avdöstade krit-an på trädets bark. Med en vass stickyxa ställde sig så två timmermän midt emot varandra vid samma sida om trädet och högg skiftes-vis ränner tvärs stocken nedåt och så djupt som intill snor-stracket. Stick-yxan utgjorde även "tälg-" "spår-snid-yxa. Man lönnade även med stick-yxan, först vid ena sidan och sen vid den andra.
Genom ovan angifna avstickning blev klack-ar 15 a 18 tum långa och tjockast emot rotän-dan på stocken. Dessa skulle borthuggas med bilan och ovan-nämda "avstickning" skulle vara att det lättare fläcktis för bi-lan. Stick-yxan var endast 3 a 4 tum bred och slipades lika mycket på båda sidor och med rakt skaft av en alns längd.

Bilan, Skräd-yxan, Bred-yxan, var av två slag. Höger eller "rättan" och vänster-hands eller "lättan". Derför kallades stundom skrädade trä för "opplätta trä". Den som högg med bila, stod alltid vid samma sida om stocken, som han hade handen före, på yx-skaftet. Vid vänstra sidan om stocken om vänstra handen hölls före och vid högra sidan om stocken om högra handen hölls främst på yx-skaftet. Sällsynt var vänsterhändt. Bilan slipades endast på ena sidan "jern-sidan", ty stålet låg endast på ena sidan, på vänstra om det var högerhands och högra om det var vänsterhands-yxa. Skaftet isattes så något snedt ut från stålsidan så att den hand som hölls främst ej skulle stöta emot trä-stocken. Skaftet något över en alns längd. Bilan var i allmänhet högst 14 a 15 tum lång. En gammal smed Pål Svensson vid Tunneberga bro var en berykta bilyxe-smed 1855.

Tväryxa, "Skarv-yxa var smidd så, att eggen högg på tvärs, liksom en hacka och var böjd i krok emot huggarn och slipades på insidan endast, ty stålet låg på yttersidan. Yxan måste för den skull, tagas av skaftet när den skulle slipas. Man borde helst sitta över stocken när skarvyxan användes, för att ha benen fria. Alns skaft.

Tängsla, Täxla, var även en på tvären huggande yxa, men var olik skarvyxan deri, att även eggen var krokig, så att vart hugg gjorde en bågformig skåra. Den slipades liksom skarvyxan endast på insidan och

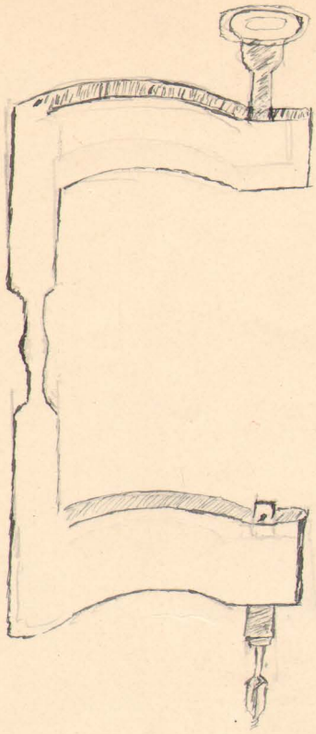
~

mäste då tagas av skaftet och behövdes en rund-hantad slipsten. Sådana
användes att hugga ut tak-rännor, skålar, skovlar, trähvar, tråg m.m. Skaftet
olika i längd, allt efter de olika brukningsbehoven. De gamle hade sågar som
de vanligen spände genom att tvinga dem i en krokig trädstam eller gren.
Den bönder fingo vanligen till en smed om sågen skulle filas. En sådan såg
kunde inte vridas. De hade också "Bogsåg"
"Boa-sa" som liknade ovanvarande.
Borr och navare voro av-vikande från nyare tiders typer. De spiralsnitte navarne voro ej i bruk före 1860, utan mindre skruffformig dragnos skulle draga de ässformigt ställda eggarne nedåt och så medelst tryckning på skaftet få dem att skära. En del hade en kilpinne, i skaftet, som de satte emot en krokig "bröst-bricka", "bor-brickan" och så förde på navaren. Deraf namnet "Brick-borr" och sedermera "Wrickborr." Man måste draga ut navaren emellanåt för att få ut spånen annars låste den fast navaren så att den ej kunde vridas. Mindre borr hade de som sattes i Borr-svängar, "borvingar" av ett stort alnslångt trästycke gjorda och med en hel mängd borr i olika storlekar, satta i fyrkantiga kolvar, passande i "borvingen" Även fanns "borvingar" med skruvgänger vari dessa kolvar passade.
Wrickborr voro små borr med vriden skruvnos och med ett tvär handtag från 2 tum till 4 tum i

längd, och kunde bekvämt stoppas i fickan att medföras ut på åker och äng, att begagnas i fall räfsorna fattades något.
De äldste småborr som sattes i borrsvängen kallas "örna-naver" med snodd skruv, "Spere-bor", skålränna med rund oros, Centrums-borr vanligt även nu brukligt, samt "dymlingborr", 3/4 tums sperebor. Även kunde borras större hål genom att först borra med en mindre navare, som gick lättare att vrida, samt sedan borra opp hålet med en större skålformig "röschi"-navare, liknande träsko-navare. Tälg eller tälj-knivar kallades en slags grov kniv, som även benämndes "sticke- och slakt-kniv. Den begagnades att fläcka torrveds-stickor, tälja till dymlingar o.s.v. Bandknivar hade ett handtag i var ända och slipades på ena sidan liksom bredyxan. Handtagen voro böjda i rät vinkel framåt mot eggen så att kniven drogs med eggen emot den som skar med den. En mycket stor 16 a 18 tum lång och 2 tum bred sådan kniv användes att skala barken av stockarne i kanten på väggtimret. Ett slags barkskalare var en bred kort kniv med ett på midten tillsvetsat skaft-hylsa i vilket ett något mer än alnslångt skaft insattes liksom ett trägårds-renskjern. Detta barkjern slipades liksom bandkniven, endast på ovansidan.
Stärnjern voro nära nog lika nu brukliga men tjockare och grovare för timring. Ofta med en smidd hylsa för skaftet.
Man slog dem i trät med träklubba eller

N. 3704

Kammarlåsets konstruktion i ett skjutfack.

tvärsnitt av Bålnaver

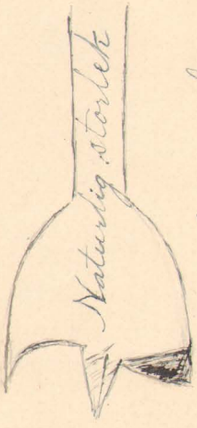
Bål-navare.

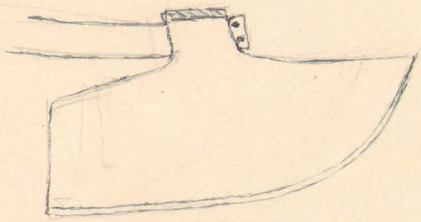
Orna-navare.

Spets-borr.

Centrumm-borr

Bila

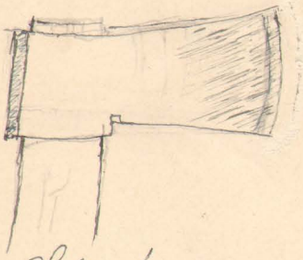
Högra bila

Vänstra bila

Sågen på stickyxan

Stick-yxa

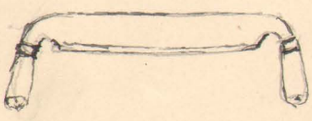
Skarpyxa

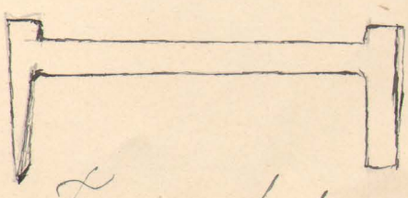
Tengsla

Fäm-järn med nylsa för stålet.

Bandkniv

Timmerhake.

Se texten sid. 20–22

flat yr-hammare för att inte slå sönder trä-skaftet. Det begagnades i knuthaken och till-städes der det var för trångt för stick- eller skarvyxan att komma åt. Hammare lodbräde, vattenpass, tumstock, cirkel, ritmått smyg vinkel, riktsnor ("fritsnor") voro lika med ännu brukliga, men draggjern kallades "tim-merhake" och tjenade till att fasthålla stocken stadigt, medan den bilas. En lång stock ligger stadigt av sig själv med "stolningen" men mindre eller lättare, måste hållas med timmerhaken, som var en 5/4 tums järn 16 a 18 tum långt och i rät vinkel försett med en vass skär-klo på lägge ändar, med motsatt stå-da skär att driva i bocken och i stocken.

Blyerts, "blyans", fabricerade timmermännen själva i den gamla tiden före 1850. De ströko ("höflade") en bräda rak i kanten och "plöjde" i denna kant en smal ränna i vilken ingöts smält ytterst tunt limvatten blandat till tjock-flytande med blyertspulver ("Tysen färga"). Ovan-på ränman som tillslöts i båda ändar medels en trästicka i lagd, limmades sedan en annan slätstruken rikba och när limmet torkat, så-gades ut den smale bit som i sig innesl̈öt det stelnade blyertsen. Denna remsa höv-lades opp och blev blyertspennor i längder som anskars efter behov. Hyvel "höv el". Skrubb-höveln är en liten kort 8 a 9 tum lång höv-stock med enkelt "hövelbla" eller "järn" som slip-as med mycket krokig egg, en del av cirkelbä-ge. Rikt-hyvel, "Roband". Denna senare kallas i Sunnerbo, för "stråke", meningen "stryk-höv el". Kroppen på robanken varierar från

mindre än 20 tum, till 2 alnar i längd. Ett handtag av trä med hål för ingripande med högra handen, fastsitter vid hövelstor-kens bakre överkant. Midt på, är ett hål gjort i "giring", d.v.s. 45 graders vinkel, men skrubb-höflars och plog hövlars jern sättas i 50 graders vinkel, eller ännu mera rätt opp i förhållande till undersidan. Höveljernet är försett med en "klaff" som skruvas på nära huvudbladets egg och gör att spånen bräckes över denna "klaff". Men de allra äldste snickarne före 1800talet hade inte sådan klaff i hövlarne. Spånen bräcktes då över träkilen som håller fast höveljernet.

Putshövel är endast en liten liksom "skrubben", men bredare och lika dant jern som i ro-bank, men vanligen liksom skrubben försedd med ett "horn" fastsatt på främre ändan att hålla i. Ploghövlar voro alltid par. Den ene plöjde "mot" och den andre motsvarande "ham" enligt jernens konstruktion.

Kejlhövlar av alla mångfaldiga dasorer måste alla snickare ha ty i den gamla tiden måste de göra dörr-fönsterfoder, fotlister och allt sjelva. Nu göres fabriksmessigt sådant.

Yxorna skaftades genom att passa skaftets främre ända till "ögat" sedan skaftet i det närmaste var färdigt och en fläcka sågats för kilen, drevs skaftet i yx-ögat så hårdt som möjligt, och så långt igenom att man kunde nätt och jemt nypa med fingrarne och lyfta yxan över huvudet. Längre fick inte skaftet sticka fram om yx "skallen". Några hade visserligen så långt framstickande

del av skaftet att en eller 2 små pinnar kunde slås i borrhål framom yxeskallen på bilan. Förvrigt fick det gå an med bilav härdt träslag som slogs i så hårdt som möjligt. Verktygen slipades av snickaren eller timmermannen, som eggen emot en rund slipsten vilken drevs rundt och hängde med nedkanten i vatten-"ho", annars måste vatten droppas på stenen av någon person utom den som drog vev-en, ty den som höll eggjernet mot stenen kunde ej själv, om det var yxor eller större eggjern. Mindre eggjern såsom hövelblad och stämjern kunde vässas genom att härdt föra dem fram och åter på en "sänna", "(hynna)", stor 18 tum lång "vädje-sten" som fastsattes i hövelbänk-en. Bilan var ju slipad "plan" på den ena sidan som låg mot träet och vilken sida icke slipades något vidare. Men den från stocken vända sidan slipades med en bred fas. Dess egg bildade en spetsig vinkel.

Obilad stock med knutskalle. Alla stockar-ne till närmelsevis vad som åtgår till huset äro färdigbilade innan uppförandet börjar, och obilade stockar läggas endast i hast uppförda t. ex. torvladar ute på mossen eller fårahyttar att driva in fåren om nätterna till skydd mot räven eller andra mindre tåtaliga skräphus.

Skjuta gavelstockarne över sidstockarne, begynnes lägga sidstock, men skjuter sidstockarne över, begynnes lägga gavelstock. Nu beror det på vilken knutnings-metod, som bestämts, annars behövs intet förhugg utan ritas efter lösstocks-rättning ett streck och göres hak efter mått, att halsen beräknas bli mitt i timret ("överhalsningen")

(kinningen). Timmermannen färka så hög ställning att han kan luta sig över stocken utan att flytta sig från den ena d.v.s. der han står vid yttersidan, och till den andra. Stickyxor och smala skarvyxor användas och hållas stickyxorna på sned från bägge sidor, men skarvyxorna tvärt horizontelt, eller och kan det huggas ut med stämjern och klubba. Timmermannen ser efter att timrets bredd, större eller mindre, den bästa delen d.v.s. kärnan av timret blir till halsen och just derför, annars om halsen blir i ena sidan, kanten av timret så blir ju mera "svall" till halsen. Afhalsningen göres således så djupt, att inte nästa trä får skäras mer förlängt i kärnvirket. Man kan ju lägga "an" stocken och märka på bägge stockarne, men man kan ju också ha en liten "trä-mall" i stock-tjocklek-en och lägga den på vid rättstockslortsutpek-ande. Är det hel stock d.v.s som räcker, an-ting för hela gavel, eller hel sida, så måste stocken märkas till och "läggas an", annars kunde den skäras för kort. Då göres ju bägge ändarne färdiga med sina hak på en gång om det är hel stock. Haken skäras vanligen med bogsåg och har så troligen gjorts i hela förra sekl. av några, men andra an-vända stick-yxor och göra så ännu om det är nytt "grönt" trä, timmer. Normalmått för ett timmerhak beräknas efter stockarnes bredd så, att halsens höjd blir obetydligt mindre än hälften av stockens bredd och haken på undersidan och översidan vardera 1/4 del av stockens bredd, (egentligen höjd). T. ex. om tim-

-ret är 14 tum vid den ändan som skall
knutas, så göres haken på under- och översidan
vardera 3/4 tum djupa och då blir halsen
7 tum som obetydligt minskas för mossa och
sjunkningsmån. Haket har raka sidor rätt
ner, ty knuten både håller bättre och göres
fortare. Med lod eller vattenpass prövas stock-
lag efter stocklag även när det märkes ritas.
"Bettan". Icke något slags tröskel eller spärr
för att göra knuten tätare och starkare, för-
-ekommer vid "uthmutar" d.vs. med "huvud ut
-om väggen, men vid släta hörn göres en "fjä-
-der", som förut är beskrivet om lavstjärtknut
för tätheten och att styrka lavstjärtknuten.
Mossglugg göres dubbel endast då timret är
7 a 8 tum tjockt, och kallas "mossläggen".
Underhalsning. Stocken upplägges med under-
sidan nedåt och märkes till, samt tillhugges
icke för att ligga still, ty som förut nämts
äro stockarne på förhand bilade och även lönn-
-ade undertill. Aldrig bygges boningshus
med obilade stockar, utan endast skräphus
Om t.ex. stockarne vore 16 a 18 tum tjocka och
runda, obilade, hvilket släp och omöjligt göro-
-mål vore det icke att lyfta upp och dragas
med sådana kolossar, förutom att göra hals
och huvud på så tjocka trä och sedan bila
bort det mesta träet och skaka loss naglar
-ne, sedan stockarne inlagts. Den nye
stocken göres hak på undersidan så djupt
som från undre halsens överkant och till
den näst underliggande stockens överkant.
Haket en obetydlighet 1/2 tum djupare och
huggas 1/2 tum av skallens undersida, att tim-

-ret må kunna sjunka i hop.

Djupbalsning. När det användes grovt 7 à 8 tums stjockt timmer så gjordes ibland även inskärnings-hak på sidorna av halsen och ansågs då bli tätare, men på klenare timmer ansågs det försvaga knuten. Det kallades att "sid-skrea" halsen. Underskära-gjordes som ovan nämdes men icke alltid förekom dylikt hak. Dessa hak äro av olika slag enligt olika knutningsmetoder. Under-skåran mätades och undersöktes att inte stocken blev hängande på hals, skalle eller naglar.

10 Hop-parsning. Stocken nedlägges i understockens överhak och nedbultas med en lång klubba, eller lång yxa. Man utmäter med penna underhaket i överstocken och samtidigt behörig utvidgning av överhaket i understocken, men detta bör ske innan nedklubbningen, annars kunde t. ex.

11. skallen spräckas. Om två hakar skulle passa i varandra så är naturligtvis ändring göras men man fordrar av vana timmermän, att

12 det bör passa vid första a andra försök och inte avpassa och ändra för många gånger.

13 Långdrag. Det behöves ej ritas med något drag-jern, ty, lyggas som förut nämts "skräphus" med runt obilat timmer, så är det av så små trä att litet eller intet bilande av väggarne förekommer.

14. Stockdraget uthuggas så, att timret, plankan, bilade stocken, ställes och med timmerhake fasthålles med underkanten uppåt. Om det endast är en timmerman, så tager han stickyxan och går längs stocken och hugger med tånen en tum ifrå kanten eller mindre. När han kommer till ändan, går han till andra sidan och hugger

på sned på samma sätt. Då de två timmermännen kunna de gå en vid var sida. En trekantig skåra utbugges på så vis, och möjligen behöver någon tillputsning, men högst sällan göres någon annan noggrannare än detta. Slutlig hop-passning i knutskåran. Stocken placeras i haken, och den sista stocken göres inga hak på ovansidan, och klubbas ner så att der ej inte vara avstånd mellan stockarne, utan de skola vila på varandra. Den översta stocken kallas "översen" eller "hovsen". Knutskallens efterputsning. Längden var gjord på var skalle vid stockens inlag, men skulle någon sticka långt fram om de andre, så avsågas, efter loderäde öjennheterna. På timringshus brukas skallarne klädas över med bräder, men der så ej göres putsas skallarne på varje stock, innan påläget, ty man kommer ej så lätt åt att runda dem t. ex. undertill efteråt. På flera vis avsläntas "huvuden" för att dels vattnets avrinning och dels för utseendets. Ett sätt är att överkanten "räcknes" med snedhugg. Ett annat, snedhugg även i underkant, vidare rundning o. s. v.

Mossa läggas på understocken och lägagnades vitmossa från sanka ställen, lång ull-liknande och fördelas så gemt som möjligt. Instoppas även liksom drev när ovanstocken är en tum ifrån den andre, med en tunn trästicka eller jern. Icke kardas, men mossan kunde lösas opp med en "häckla" (grov spik-kam) Annat drev användes icke.

Om det är endast ett par man som timra, så gäss ej alltid runt hela huset med varje tim-

-mervarv, utan den ena halvdelen göres med sin gavelvägg före, och därefter fortsätt-es på den andra gaveländan. Har det ena hör-net uppförts först, (och det kan endast ske sedan timringen nått till fönsterhålen) ty kr-under måste gavelträn hakas vid bägge hörn, så flyttas ju över till andra hörnan.

Dymling. Allt timmer "dymlats" d.vs. sattes i hop med trä-naglar. Dessa kallades för "dymlingar", "dubbar", tränaglar, "nalar". Naglarnes antal bestämdes efter timmermannens och den byggandes godtycke. T. ex. 1½ a 2 alnar emellan varje nagel. Begynte en aln från knuten. Naglarne sattes i understocken, varefter den öv-re drevs på. Borrning tvärs igenom den övre stocken och ned i den undre förekom om timret var mycket smått, ty annars kleve väggen rankig med mycket korta dubbar.

Den store "hålnavaren" fattas med bägge händer i skaftet, i det mannen ställer sig helst gronsle över stocken, och stöter navare-"nosen" i träet der merke gjorts till nagle eller efter ögna-sikte. Därefter trycker och vrides på samma gång, navaren höger om rundt, rundt, så länge tills det syns på navare-"stjelken" att borret kommit tillräckligt djupt ner i träet. Om spånen stoppar så inte navaren kan vridas, så näst-e den vridas tillbaka ett par varv och dragas ut då spånen följer med. Därefter fortsättes till önskat djup. Man kunde också borra med en mindre navare som ginge lättare, och borra hälst större med "svacke-borr" eller "röseke"-borr (med bägge eggarne åt samma sida likt en ränna)

För det grova timret göras hålen 6 a 7 tum och minst 5 tum djupa. Naglarne fläcktes ut av gott, torrt furuvirke 12 a 14 tum långa, fyrkantiga fläckningar, varefter de, med en oxs stickeyxa göras åtta-kantiga, jemna, lika tjocka över allt. De slås i åtta-kantiga och gripa då bättre än runda.

Flat-bilning. Bilningen närmast ju göras varje gång innan ställningen flyttades, på så många stockar vid den ställningshöjden pålagts. Då blev hugget upp-ifrån och ner till förra ställnings-varv. Spåren efter yxan skulle synas så litet som möjligt, utan slätt som hövlat, helst. Knut-skallarnes formande var det samma i varje fall (Se ovan om knutskallarnes avputsning)

Konstruktioner. "Betta", en slags kant görs som ingår i andra timret, antingen i ett sne-hugg (halvbetta") eller sågat med rätvinkliga sidor ("helbetta") se föregående sidan 9 a 10.

Lagning av trasiga knutar kunde ske genom att borra inne der timret var trasigt flera hål tätt bredvid varandra och med stämjern hugga ut bitarne och passa in nya "lus" i stället "Timmerlus" borde ej vara större än 1 aln och 18 tum i längd. "Katt", mellanlugg, "lavett" är den plats som lemnas i haket för sjunkmån och som fylltes med mossa för att trycka ihop och täta. Att borra in naglar i knuten förekom endast då "slät-kors-knut" gjordes. Aldrig spikades i knuten. Bindande bjälkar laxades in i timret på husets båda sidor, vid den höjd som önskades och fyrkantiga. Dessa kallades "stug- eller "loft-bjälkar. Allen en grov bjäl-

-ke lades vid var sida, så lång som hela huset
midt på slänt-sidan i gavlarne. Dessa bjälkar
voro i bland åtta-kantiga eller runda 12 tum tjocka
och kallades "bär-åsar", "tak-björnar", "tak-bjelkar"
Överst lades på toppen av timmergavlarne ä-
-ven en längs-gående rund eller åtta-kantig bjel-
-ke "tak-åsen", "ryggåsen". Rygg-åsen endast 8 tum
grov högst. Dessa bjälkar inlades när gavlar-
-ne nått först halvhöjd och sen hela höjden.
Vägg-band och rösten. Översta stocken på lång
väggen kallades "vabbon", "övsan", "hovs-stocken"
Dessa gjordes släta och raka i överkanten, så att
rundningen borttogs, varpå mossan skulle lagts
om väggen skulle fortsatts. Motsvarande gavel
-stock var "gavel-isten", "övten" gavel "stocken".
Det trekantiga gavelfältet kallades "Snesket"
gavel "rustet" Flettimring förekom
i ladubus, då slanor insattes i borrade hål
i stolparne, med en halv alns mellanrum
mellan varje slana. Emellan dessa drogs
risgrenar och packades tätt upptill vart annat
Ris av björk och vide, samt även tjungris användes
Timring av broar. Sådana broar som byggdes
av timmer-män, vilade med själva körbanan
på hopknutna timmer-kistor av ekestockar
och sammanknutade liksom hushörn. Des-
-sa "stenkistar" fylldes med sten sedan de
utsatts ett stycke från land, med gråsten, så
de finge motstånds-kraft mot strömmen.
Men var än så bred att ej ett längre stockar
kunde nå mellan stenkistorna som nyss
nämts, så kunde det bliva nödigt att sätta
stenkistar även mitt under, och då passades
på vid lågt vattenstånd att nedsätta en tre-

-kantigt hoptimrad stenfästa med spetsig-
-aste hörnet emot strömmen. Större trä-
-bropar måste stöttas med nedrivna pålar.
Flottnings-ränna gjordes genom att ned-
-slå pålar på båda sidor om bron, med så
långt avstånd från varandra, som man vill
göra rännan bred. Ett tvärträ nuglas och hak-
-as på pålarne, ett vid var sida och dessa bära
botten och pålarne sidorna, av plank som naglas
fast med bägge ändarne och som räcka tvärs
under bron och längre. Luckor göras också
mellan pålare slagna i bottnen vid sidan om
bron. Konstruktion av skiftesverk.
Det nyttjades mången stäres, och huvudsak-
-ligen i uthus, lagårds-hus, med liggande plank
infälda i ränror i stolpar och dessa förenade
med vägg-band. Även tvärbjelkar bipda ihop
byggnader. Syllarne hopfogas genom att halva
ihop dem i hörnen och borra en dymling igenom
Virket av tjur. Stolparne också av tjur. En
2 tum djup ränna uthugges med klubbean
och timmer-stäm-jern. Särskild yxa härför
fanns ej, men en smal tångsla kunde ju taga
ut en del av träet. Aldrig spikades sikbor på
stolparne. Stolp-verks-hus förekommo i dessa
nejder (Sunnerbo) troligen icke innan 1860 talet.
Stolparne äro fästa i syllarne medelst en tapp
("nocke") som går ner i hål "glyggor" i syllen.
Stolparne äro "avlade av" på två sidor, så att "nocken"
utgör en avlångt fyrkantig 2 tum lång 1½ tum
bred "kam" löpande på stolpen tvärs, så att hålet
kommer så långt ifrån kanten av syllen, som
"av-avlingen" gjorts på stolpen. Oppe i väggbandet
går en likadan "nocke", så lång att den går ige-

-nom hela överträet. "Fyllnadsvirke" eller "mellanskift" kallades det virke som lades i stolparne. Infälla kallades också att "holka in" plankvirket. Afståndet mellan stolparne kunde vara vanligen sex alnar i bland något mindre allt efter de på förhand förefintliga plankornas längd. Skiftes-plankorna äro rak-strukna i kanten och dymlas med 3/4 tums tjock-a naglar. Plankorna vanligast av gran, men även av fur, och kallas ofta "bålar" och "båla väggar". Skiftes-verk blir aldrig så tätt som stockväggar. Rind-bjälkarne läggas i på flera vis. Ett sätt är att bjelken "halsas" och läggas i den klyfde stol-pen vid var sida, och med ett huvud ut om des-sa, det blir s.k. "kinning". Ett annat sätt är att ett hak göres på undersidan på bjelken vid var ända. Detta hak omfattar väggbandsträet eller "övsen", och med ett huvud ut om denna. I "halsen" slås en dymling. Ett tredje sätt är att "laxa" dem i väggbandet, övsen, med intet huvud, ut om väggen. Der fähus ämnas i sam-ma hus, lygges en vanlig stockhus-stuga med knutar, så långt man behöver, och huset kan lyggas för övrigt med skiftes-verk. Dock göres ej timmergavlar i snedfältet som på boningshus. Stödstolpar för rygg-åsen behöfvas ej och finnas ej, men vid bägge sidor om logan står vanligen en stolpe vid var sida, och denna stolpe är hakad och naglad fast midt på de vid båda si-dor om varande bjelkarne. Dessa stolpar räcka opp ungefär 3 alnar opp om bjälkar-ne, och äro fristående med öfre ändan, samt försedda med stora över varandra ingropade hålar, passande att sätta tofflor eller träskor

i, om man vill klättra från logen opp i sädesvalvet eller hölavet. De kallades för "spets-stolparne" Anordningar vid dörrar och fönster vid skiftesverk äro sådana att, där dörr ämnas, sättes ett par kortare stolpar, (i bland bara en, om det går opp till en av de ordinarie) "holkade" på från dörren vända sidan, samt med en nocke i om över dörren liggande liten tvärbalk. Dessa stolpar äro så höga som man vill ha dörren. I fönster göres endast hål på plankorna till fönster-karmen. Skiftesverk nyttjas icke ofta i boningshus, men i "svalhus" och lagårdar. I sinhuggnader användes det mojligen i trägårds-täppan, men alla de gamles trä-gärdes-gårdar äro ju ett slags skiftesverk av sönderflächta trä, men det är ju ej att räkna till timring.

M. 3704 1-35

Lunds Universitets Folk-minnes-arkiv.

1933.

35 /s.
folio